مـــرۆڤ و بەختەوەری

خۆشگوزەرانی لەسیستمی ئابوریی ئیسلامیدا

نوسینی

پ.د. عەلی محیّدین قەرەداغی

وەرگێڕانی: ناصح فاتح ئاروزەری

چاپی یەکەم2012

بسم الله الرحمن الرحيم

ناوی کتێب: مرۆڤ و بەختەوەری

نوسەر: پرۆفیسۆر.د. عەلی محیّدین قەرەداغی

وەرگێڕانی: ناصح فاتح ئاروزەری

تایپ: محمد کەمال

بەرگ: فەرهاد فایەق

تیراژ:2000

چاپ: چوارچرا

بەرهەمی نوسینگەی راگەیاندنی

پ.د. عەلی قەرەداغی2012

پێشەكی

یەكێك لەئامانجە سەرەكیەكانی هاتنی پەیامی ئیسلام بۆ مرۆڤایەتی، بۆ ئەوەیە كە سەریان لێ تێك نەچێت‌و گومڕانەبن و بەئاسوودەیی بژین وەك خوای گەورە دەفەرموێت ﴿**وَاذْكُرُواْ اللّهَ كَثِيراً لَّعَلَّكُمْ تُفْلَحُونَ** ﴾**الأنفال**45 ﴿**وَاتَّقُواْ اللّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ** ﴾**آل عمران**130.

بەمەش مرۆڤایەتی لەسایەی ژیانێكی كامەرانی‌و ئاسوودەیدا دەژین، مرۆڤایەتی هەر لە سەرەتای دروست بوونیەوە بەشوێن بەختەوەریدا دەگەڕێت‌و هەموو فەلسەفەو شارستانیە جیاوازیەكان بۆ ئەو مەبەستە دروست بوون‌و فەیلەسووفەكانیش لە ڕێگەی فەلسەفە جیاوازیەكانیانەوە بەشوێن ئەو نهێنیەدا گەڕاون‌و هەریەكەیان بەجۆرێك باسیان كردووە، ئەگەر سەرنج بدەین، بەشێكی گرنگ لەقورئان و لەزۆر ئایەتدا باس لەم ئامانجە گرنگە كراوە، قورئان وەك پەیامێكی گشتگیری خوایی، سەرەتا لەناخ‌و دەرونی مرۆڤەوە دەست پێ دەكات‌و دەیەوێت لە ڕێگەی ئارامی دەرون‌و دڵنیایی‌و حەسانەوەی ویژدانەوە دەست پێ بكات‌و پاشان هانی دەدات كە ئەمە

بكاته كردەوەو لە واقيعيشدا بيسەلمێنێت. قورئان ئەوەی کە بەڕێگای ڕاست باسی دەکات ڕاڤەی دەکاتەوە بەڕێگەی خۆشبەختیو خۆشگوزەرانی وەك دەفەرموێت: **مَنْ عَمِلَ صَالِحاً مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ مَا كَانُواْ يَعْمَلُونَ النحل**97.

لە ڕوانگەی ئەم ئایەتەوە چاکەکاری و کاری چاك بەرەو ژیانەوەو نوێبوونەوەو گەشەپێدانمان دەبات.

هەروەها لەم ئایەتەی تردا کەدەفەرموێت: **فَمَن تَبِعَ هُدَايَ فَلاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ البقرة**38 واتە" هەرکەسێك بکەوێتە شوێن ئەم پەیامە گومڕانابێتو سەری لێ تێك ناچێتو هەر کەسێکیش پشتی لەم پەیامەکرد ئەوا ژیانی پڕدەبێت لە ناخۆشیو نەگبەتیو لە ڕۆژی دوایشدا بە کوێری حەشر دەکرێت" .

ئیسلام بەختەوەری بە بەختەوەری دەرون ناودەباتو هەموو ماڵو سامانو دەسەڵاتێکیش بەهۆکار دەزانێت بۆ بەختەوەر کردنی مرۆڤ، پێغەمبەری خوا(ﷺ) لەفەرمودەیەکدا دەفەرموێت (**ليس الغني عن كثرة المال ولكن الغني غني النفس**)

خۆشبەختی لە ئیسلامدا تەنها لە ڕێگەی هۆکارە ماددیەکانەوە نیە، بەڵکو هۆکارە ماددیەکان بەهۆکار دەزانێت بۆ بەختەوەری دەرونی، ئەمەش ئێستا ڕاستیەکی زانستییەو زانایانی بواری ئەندازیاری دەرونی هەموو بەختەوەرییەك لە مرۆڤدا دەگێڕنەوە بۆ لایەنی دەرونیو خەیاڵەکانی مرۆڤو ئەو بیرکردنەوانەی کە مرۆڤ هەیەتی.

ئیسلام مرۆڤ دەکاتە تەوەری بنەڕەتی لە ژیانداو هەموو ئەوەی کە خوای گەورە لە بونەوەردا دروستی کردووە بۆ ئەوەیە کە مرۆڤ بە بەختەوەری بژی وەك دەفەرموێت: **﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُم مَّا فِي الأَرْضِ جَمِيعاً ثُمَّ اسْتَوَى إِلَى السَّمَاء فَسَوَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾البقرة**29. هەر لەبەر ئەوەشە هەموو ئەو سیستەمو یاساو شەریعەتەش کە دایناوە لەپێناو بەختەوەری هەردوولایەنی دنیاو دواڕۆژی مرۆڤدایە، ئیسلام دەیەوێت پارێزگاری لە بەرژەوەندیەکانی مرۆڤ بکات لە ڕێگای پاراستنی نەفسو ماڵو نەوەو ئاین.

لە ئیسلامدا خۆشبەختی دوو لایەن دەگرێتەوە، لەلایەك جەخت دەکاتەوە لەسەر بە دەست هێنانی خۆشبەختی لە دنیادا لەلایەکی تریشەوە ئەم بەرژەوەندیە دنیاییانەش

پەیوەست دەکاتەوە، بە دوارۆژەوەو ژیانی دوارۆژیش بەپێگەی هەمیشەیی مرۆڤ لە قەڵەم دەدات وەك دەفەرموێت:﴿**وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِن كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ**﴾**القصص**77

لەم ئایەتەدا دنیاو دوارۆژ بەیەکەوە گرێ دەداتو داوا لەمرۆڤ دەکات کەئەم هاوسەنگیە بپارێزێت، بەڵام لەهەمان کاتیشدا ماوەی ژیانی هەردوو قۆناغەکەمان پێ دەناسێنێتو دەفەرموێت:﴿**فَمَا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الآخِرَةِ إِلاَّ قَلِيلٌ**﴾**التوبة**38.واتە" ئەگەر سەرنجی ژیانی دنیا بدەین زۆرکەمە لەچاو دوا ڕۆژدا کە هەمیشەییە"

بەڵام ئەگەر سەرنجی ژیانی دنیا بدەین هەمووی خۆشگوزەرانیو ئارامیو خۆشبەختی نیە، بەڵکو چەندان نارەحەتیو بەڵاو نەهامەتیو خەمو خەفەتی گەورەی تێدایە، لەم ڕوانگەیەوە هیچ پرۆگرامو پەیامێك نیە وەك ئیسلام ببێتە پەناگەی ئارامیو دڵنەواییو دڵخۆش کردنەوەی دەرونی مرۆڤ، ئیسلام داوا لە مرۆڤ دەکات لەکاتی توشبوون بەو دۆخە ناهەموارانە ئارام بگرێتو هەرەس

نەهێنێت‌و پشت بەخوا ببەستێت‌و ژیانی لەبەرچاو ڕەش نەبێت، بەڵکو ئارام بگرێت‌و هیوای گەورەی بەسۆزی خوایی هەبێت‌و لە ڕوانگەی ناوە پیرۆزیەکانیەوە باش بیناسێت‌و پشتی پێ بگریت، دڵنیا بێت کە خوای گەورە پشتیوانی دەبێت بۆ چاك بوونەوەو ڕزگاربوون لەو بارودۆخە ناهەموارەی کەتێیکەوتووە.

بۆ ئەم مەبەستەش خوای گەورە هانی دەدات کە ئارام گربێت‌و بە ئیرادەیەکی بەهێزەوە خۆی بگرێت‌و پشت بەخوا ببەستێت‌و دڵنیاش بێت کە خوای گەورە پشتیوانی لە بەندە چاکەکانی خۆی دەکات، پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرموودەیەکی هەیە دەفەرمویێت (**عجبا لامر المؤمن فأن أمره عله خير، فان اصابته سراء شكر فكان خيرا**)واتە: من سەرم سوڕ دەمێنێت لە کاری مسوڵمان، چونکە هەموو کارەکانی چاکەن، ئەگەر خۆشییەکی توش ببێت و سوپاسی خوای لەسەر بکات، ئەوا خوا خێرێکی بۆ دەنوسێت، ئەگەر زیانێکی توش هات ئارامی لەسەر گرت، خوا چاکەیەکی بۆ دەنوسێت.

ئەمە لەناو پرۆگرامو فەلسەفە دانراوەکاندا نیە، هەر لەبەرئەوەیە کە زۆربەی مرۆڤی بێ باوەڕو ئیمان لاواز لەکاتی تووش بوون بەزیانو بەڵاو ناڕەحەتی ڕوو لەبێ هیوایی‌و کەئابەو خۆ کوشتن دەکەنەوەو یەك تۆز تروسکایی لەژیان بەدی ناکەن.

ئیسلام هەرگیز لەگەڵ هەژاری‌و نەداری‌و داواکەوتوویی‌و نەفامیدا نەبووە، بەڵکو بەردەوام مرۆڤ هاندەدات بۆ کوشش‌و کارو ئەنجامدانی کردەوەی باش، وەك دەفەرمویێت:﴿**وَأَن لَّيْسَ لِلْإِنسَانِ إِلَّا مَا سَعَى**﴾**النجم**39.

بەمەش بۆمان دەردەکەوێت کە بۆچی خوای گەورە شێوازی ژیانی کۆمەڵگەکانی بەستۆتەوە بەهەوڵ خەبات و کارو کۆششی مرۆڤەکانەوەو بۆ ئەم مەبەسەتە خوای گەورە بەرپرسیارێتی گۆڕانکاری داوەتەوە دەست مرۆڤەکان‌و سەرچاوەی پێشکەوتن‌و خۆشگوزەرانی دەبەستێتەوە بەهەوڵ‌و کۆششی ئەو گەلانەوە وەك دەفەرمویێت﴿**إِنَّ اللّهَ لاَ يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُواْ مَا بِأَنْفُسِهِمْ**﴾

دکتۆر قەرەداغی لەسەرەتای کتێبەکەدا باس لە بەختەوەری دەکات لە قورئانداو لەرووی زمانەوانیەوە

هەموو ماناکانی (فلاح) راڤە دەکات و پاشان ئەو ئایەتانە دەهێنێـتەوە و دەڵێت (40) ئایەت هەیە لەقورئاندا کەباس لەوشەی (فلاح) دەکات کە دیارترینیان ﴿قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ﴾المؤمنون 1 ، پاشان باس لەماناکانی بەختەوەری دەکات کە باسە لەبەختەوەری دنیاو دوارۆژ.

هەروەها بەختەوەری پەیوەندیەکی گرنگی بەبواری ئابوریەوە هەیە، بۆ ئەم مەبەستەش ئیسلام خاوەنی فەلسەفەیەکی ئابوریی تایبەتی خۆیەتی، کە رێگای سێیەمە لە نێوان ئابوری بازاڕی ئازادو ئابوری سۆشیالستیدا، ئابوری ئیسلامی لەژێر سایەی جیهانبینی ئیسلامیدا بەڕێوە دەچێت رێگاکانی بەدەست هێنانی پێویستە بەشێوەیەکی شەرعی بێت، ئەو شەرعی بونە دەیپارێزێت لەوەی کە ئیستغلالی هاولاْتیان بکات یان بەجۆرێك هەڵسوکەوت بکات کە بەرژەوەندی گشتی لەبەرچاو نەگرێت، بەمەش دەتوانین بڵێین ئابوریی ئیسلامی خاوەن ئەخلاقێکی تایبەتی خۆیەتیو کار دەکات لەپێناو دابین کردنی خۆشگوزەرانیو بەختەوەری بۆ کۆمەڵگا، ئەگەر سەرنجی قەیرانە ئابوریە جیهانیەکەی ساڵانی رابردوش بدەین بۆمان دەردەکەوێت کە

ئابوری بازاڕی ئازاد چۆن بەرەو رووی چەندان قەیرانی گەورە بوەوەو زۆربەی بانکە گەورەکان ئیفلاسیان کرد، ملیۆنان مرۆڤ تووشی زیانی گەورە بوون، ئەویش بەهۆی ئەوەی کە بڕبڕەی پشتی ئابوریی جیهانی سەرمایەداری (سوو)ە، کە ئەمەش لە روانگەی ئیسلامەوە بە حەرام دادەنرێت، بەڵام ئەزمونی بانکی ئیسلامی بەپێچەوانەوە نەك لەم قەیرانە زیانی نەکرد بەڵکو زۆر گەشەی کردوو ئێستاش کە سەرمایەکەی نزیکەی (300) ملیار دۆلارە بەردەوام لە گەشەکردندایە.

لەبەشی دووەمی ئەم نامیلکەیەدا دکتۆر عەلی قەرەداغی باس لە جیاوازیەکانی بەختەوەری دەکات لەسیستمی ئیسلامی و سیستمە دەستکردە مرۆییەکاندا، بۆ ئەم مەبەستەش لە سێ خاڵدا باس لەو جیاوازیانە دەکات، ئیسلام بەسیفەتی ئەوەی کە پەیامێکی خواییە تەنها پەیوەست نیە بە دنیاوە لەروویەکی تریشەوە باس لەشتە رواڵەتیەکان ناکات، بەڵکو باس کردنە لە مادیاتو مەعنەویات، هەروەها لە رووکەشو جەوهەر لە دونیاو دوارۆژ.

قەرەداغی دەڵێت هۆکارەکانی بەختەوەری لەئیسلامدا دەگەڕێتەوە بۆ دوو خاڵی بنەڕەتی:

1- ئەو هۆکارانەی کە پەیوەستە بەلایەنە دنیاییەکەوە لە بوونی پارەو خۆش گوزەرانی ئەم هۆکارانەش دەبێت ملکەچ بن بۆ سوننەتەکانی خوای گەورە لەگەردوندا.

2- ئەو هۆکارانەی کە پەیوەستە بەلایەنی رۆحیو ژیانی دواییەوە، کە ئەمەش پەیوەستە بە کۆمەڵێك بواری پەرستشو چاکەکاریو خۆپاراستن لە تاوانو سەرپێچی.

لەبەشی سێیەمدا باس لەلایەنی ئابوریی دەکاتو بە گرنگترین هۆکارەکانی بەختەوەریو ئاسودەیی لەقەڵەم دەدات لە دوای باوەڕ بوون بەخوای گەورە، لەم بارەیەوە پێغەمبەری خوا ﴿ﷺ﴾ دەفەرموێت: (**نعم المال الصالح لرجل صالح**) واتە (ماڵی باش و حەڵاڵ بۆ پیاوی چاك و باشە).

هەروەها لە بەشێکی تری ئەم بەشەدا باس لە رۆڵی ئازادی دەکات بۆ دابین کردنی بەختەوەری دەڵێت: هەرگیز بەختەوەری بەواتا هەمەلایەنە گشتگیرەکەی لە ژێر سایەی

چەوسانەوەو زەلیلیو ژێر دەستەیدا بەدی نایەت، لەبەرئەوە ئیسلام گرنگیەکی زۆر بە ئازادی تاکەکان دەداتو فێریان دەکات کە بێجگە لە خوا بەندایەتی بۆ کەسی تر نەکەن، لە درێژەی ئەم بەشەدا باس لەچەند خاڵێك دەکات کە پەیوەندیەکانی نێوان ئازادیو بەختەوەری دیاری دەکەن.

لە بەشی چوارەمو کۆتایدا دکتۆر قەرەداغی باس لە پەیوەندیەکی نێوان بەختەوەری و گەشەپێدان دەکات، مرۆڤی بەختەوەر بە ئەو مرۆڤە لەقەڵەم دەدات کە هۆشیارو چالاکەو توانای داهێنانو کارکردنو بەرهەم هێنانی هەیە، لەبەرئەوەیە ئیسلام بەردەوام هانی تاکەکان دەدات کە هەوڵی کار کردن بدەنو چاکەو داهێنان کار بنو لەچاکە کاریشدا باشترین چاکە ئەنجام بدەن.

بەشێوەیەکی گشتی ئەم نامیلکەیە توانیویەتی باس لەهەموو لایەنەکانی چەمکی بەختەوەری بکاتو ئەوەش بسەلمێنێت کە ئیسلام پەیامێکە بۆ بەختەوەری دونیاو دوارۆژی مرۆڤەکان هاتوە.

عومەر عەلی محمد

هاوینی 2012

بەشی یەکەم

(بەختەوەری) لەقورئان و سوننەتدا
(ماناکەی و شوێنی لەئابوریی ئیسلامیدا)

پێناسەی (فەلاح) (بەختەوەری) :

(بەختەورەی): چاوگی (فلح)یە بە واتای ئەو شتەی ویستی بەدەسی خست ئەوترێ (الفلاح): ئەوەی ویستی بەدەستی هێنا، ژیانی کۆتاییو خۆشیەکانی بەدەست هێنا، لەقورئاندا هاتووە:﴿قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ﴾[1].

(الفلاح)، بردنەوەی خۆشبەختی ژیانی دونیاو دوارۆژە، (الفلحة) بەکەسری فاء، واتە هەڵسان بەئیشی کشتوکاڵی هەر لەکێڵان و تۆو وەشاندن و ئاودان و وێنەی ئەمانە [2]، (الفلاح) لەزارەوەی ئیسلامیدا واتای: بردنەوەی خۆشبەختی لە ژیانی دونیاو دوارۆژدا، (الفلاح) واتایەکی زۆرو هەمەلایەنە لەخۆ دەگرێت،

گونجاوە بۆ هەموو لایەنەکانی ژیان .. هەروەك لە ڕوانگەی ئایەتو فەرموودەکانەوە ئەم بابەتە زیاتر ڕوون دەبێتەوە.

ووشەی (أفلح) لەقورئاندا (40 جار) بەرابردو و ڕانەبردو و بکەر هاتووە، (ماوەردی) دەڵێت: ئایەتی ﴿**قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ**﴾(3) دا، (3) سێ شێواز لەخۆ دەگرێت:

یەکەمیان: واتای بڕواداران دڵخۆش بوون.

دووەم: بەختەوەری واتای مانەوە، واتە کردارەکانیان ماوەتەوە بۆیان، وتراوە: واتای مانەوەیە لەبەهەشتدا.

سێیەم: واتە بەدەست هێنانی داواکارییەکانیان، ئیبن عباس فەرموویەتی: (بەختەوەرەکان) ئەوانەن کە ئەوەی داوایان کرد هاتەدی، رزگاریان بوو لەشەڕو خراپەی ئەو شتانەی کەلەدنیادا رایان ئەکرد لەدەستی... [4].

راغبی ئەصفەهانی فەرموویەتی: (بەختەوەری یان فەلاح) دوولایەنە: دنیاییو، قیامەتیە، دنیاییەکە

بەدیهێنانی ئەو شتانەی کە ژیانی دنیای پێ خۆش ئەبێت، کە ئەویش مانەوەو دەوڵەمەندیو ناوبانگە .... (بەختەوەری) قیامەتی کە ئەویش چەند شتێکە: مانەوەیەك بێ کۆتایی، دەوڵەمەندیەك بێ هەژاری، سەربەرزیەك بێ سەرشۆڕی، زانستێك بێ نەزانین، لەبەر ئەوانەیە ووتراوە: (لاعيش إلا عيش ألأخرة) خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ﴾[5].واتە: ژیانی دواڕۆژ ژیانو زیندەگی ڕاستەقینەو نەبڕاوەیە ووتەی: (حي على الفلاح)، واتا بۆ ئەو ئارامیەی کەخوای گەورە لە نوێژدا بۆی دابین کردووین [6].

ووشەی (أفلح) چوار جار هاتووە ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَن تَزَكَّى﴾[7]. ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَن زَكَّاهَا﴾[8]. ﴿وَقَدْ أَفْلَحَ الْيَوْمَ مَنِ اسْتَعْلَى﴾[9]. لەسێ ئایەتدا بەواتای بەختەورەی لەدنیاو دوارۆژدا هاتووە یا تەنها بەواتای (بەختەوەری) لەژیانی دوارۆژدا هاتووە، بەڵام لەئایەتێکی تردا بەواتای سەعادەتو خۆشبەختی لەدنیادا هاتووە ئەویش لەو

ئایەتەدا کەباسی جادوگەرانی فیرعەون ئەکات:﴿**فَأَجْمِعُوا كَيْدَكُمْ ثُمَّ ائْتُوا صَفّاً وَقَدْ أَفْلَحَ الْيَوْمَ مَنِ اسْتَعْلَى**﴾[10].واتە" هەموو هۆکارو فێڵەکانتان کۆ بکەنەوەو هێزو تواناکانتان یەك بخەنو یەکرِیزبن، بەڕاستی هەرکەسێ ئەمرِۆ سەرکەوتوبێت براوەیە"

واتای (تفلحوا) بەمانای خۆشبەختی لەدنیاو دوارۆژدا، کاتێ کە کۆمەڵە گەنجە مسوڵمانەکان بەخەڵکانی تریان ووت:﴿**إِنَّهُمْ إِن يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ يَرْجُمُوكُمْ أَوْ يُعِيدُوكُمْ فِي مِلَّتِهِمْ وَلَن تُفْلِحُوا إِذاً أَبَداً**﴾[11].واتە" ئەگەر دەستگیرتان بکەن بەرد بارانتان دەکەن یان ناچارتان دەکەن تا بگەڕێنەوە بۆ سەرئاینی خۆیانو میللەتەکەیان، ئەگەر وا بکەن ئیتر هەرگیز بەختەوەر نابن"

وشەی (تفلحون) پانزە جار هاتووە کە مانای خۆشبەختی دنیاو دوارۆژی پێ دێتەدی ئەگەر لەگەڵ ترسانو تەقوای خوای گەورەدابێ، چوار جار لەگەڵیشیدا

(الفلاح) هاتووه خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿وَاتَّقُواْ اللّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾[12].

یەك جار هاتووە لەگەڵ پەرستنو كاری چاكەدا ﴿وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ (13).

لەگەڵ یادی خواو بەرز ڕاگرتنیو یادی بەخششەكانیدا سێ جار هاتووە ﴿ فَاذْكُرُواْ آلاء اللّهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾[14]

.

هەروەك خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ وَاذْكُرُواْ اللّهَ كَثِيراً لَّعَلَّكُمْ تُفْلَحُونَ ﴾[15]. واتە" زۆر یادی خوای گەورە بكەن تا بەختەوەربن".

خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿وَابْتَغُوا مِن فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيراً لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾[16] واتە" دوای تەواو بوونی نوێژی هەینی دەربچنو بگەڕێن بەشوێن نیعمەتو بەخششی خوای گەورەدا، لەهەمان كاتدا زۆر یادی خوا بكەن تا بەختەوەرەو سەرفرازبن"

ووشەی (تفلحون) لەگەڵ تەوبەو پەشیمانیدا یەك جار هاتووە لەقورئاندا: ﴿وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعاً أَيُّهَا

الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾[17]. هەمووتان ئەی باوەڕداران بەگشتی تەوبە بکەنو بگەڕێنەوە بۆلای خوای گەورە تا بەختەوەربن.

خوای گەورە ووشەی (بەختەوەر نەبوونی) بۆ بێ بڕوایان لەقورئاندا چوار جار بەکارهێناوە، لەدوای چەند رووداو حوکمێکەوە هاتووە، ﴿ **إِنَّهُ لاَ يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ** ﴾[18].

بۆ نموونە ئەم ئایەتە کاتێ هاتووە بەڵگەو نیشانەی خوای گەورە بەدرۆ خراوەتەوە لەئایەتی (21) سورەتی (ألانفال) لەدوای بەدرۆخستنەوەی پێغەمبەری خوادا، کەخوای گەورە بڕیاری داوە کە خۆشبەختی بۆ ظالم و ستەمکاران مابێت، لەئایەتی (135)ی سورەتی (ألانفال) ئاماژەی پێداوە، لەئایەتی (27)ی سورەتی (القصص)دا دووبارە بۆتەوە.

لەدوای بەجێهێنانی ئەرکی سوپاسگوزاریو وەفاداریو خیانەت کردن لەئایەتی (23)ی سورەتی (یوسف) ئاماژەی پێداوە.

لەگەڵ تاوانبارانیدا خوای گەورە یەك جار (بەختەوەر نەبوونی) بەکارهێناوە خوای گەورە ئەفەرموێت﴿ **إِنَّهُ لاَ يُفْلِحُ الْمُجْرِمُونَ** ﴾ [19] ، لەگەڵ جادووگەراندا دووجار ووشەی (بەختەوەر) نەبونی بەکارهێناوە خوای گەورە دەفەرموێت:﴿**وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُ حَيْثُ أَتَى** ﴾ [20] . خوای گەورە دەفەرموێت : ﴿ **وَلاَ يُفْلِحُ السَّاحِرُونَ** ﴾ [21] لەگەڵ بێ بڕوایاندا دووجار بەکاری هێناوە خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ **لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ** ﴾ (22).واتە" تاوانباران، جادووگەران‌و فاڵچییەکان هەرگیز بەختەوەرنابن" لەئایەتی (82) لەسورەتی (القصص) دا ئاماژەی پێ دەکات.

خوای گەورە لەقورئاندا دووجار ئاماژەی پێداوە کە (ئەوانەی درۆ هەڵدەبەستن) بەختەوەر نابن لەدوارۆژدا خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿**قُلْ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللّهِ الْكَذِبَ لاَ يُفْلِحُونَ** ﴾ (23) .بڵێ :" ئەوانەی درۆ بەدەم خوای گەورە دەکەن هەرگیز بەختەوەر نابن "

لەئایەتی دووەمیشدا خوای گەورە دەفەرمویێت: إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللّهِ الْكَذِبَ لاَ يُفْلِحُونَ (24) .

بەختەوەری لە قورئانی پیرۆزدا بە ڕستەی (المفلحون) بەم شێوازانە هاتووە:

1- ئەو کەسەی کە تەرازوی چاکەی قورسە دوو جار لەئایەتی (8) سورەتی، وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ فَمَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُوْلَـئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ الأعراف8 (ألاعراف)، لەئایەتی (102) ی سورەتی (المؤمنون) فَمَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ المؤمنون102.

2- هەرکەسێ خۆی بپارێزێ لە چروکی و نەیهێڵێت لەدەرونی خۆیدا، دووجار لەئایەتی (9) سورەتی (الحشر) وَالَّذِينَ تَبَوَّؤُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِن قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِّمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ الحشر9 هەروەها ئایەتی (16) ی سورەتی

(التغابن) ﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَاسْمَعُوا وَأَطِيعُوا وَأَنفِقُوا خَيْراً لِّأَنفُسِكُمْ وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴾التغابن16.

3- ئەو کەسەی کە بڕوای بە خوای گەورەو ڕۆژی دوایی هەبێتو نوێژ بکاتو زەکات بدات، دووجار لەئایەتی (5) سورەتی (البقرة) ﴿أُوْلَـئِكَ عَلَى هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُوْلَـئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾البقرة5، هەروەها ئایەتی (5) سورەتی (لوقمان) ﴿أُوْلَئِكَ عَلَى هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾لقمان5.

4- هەرکەسێ بانگەواز بکات بۆ کاری چاکەو ڕێگری بکات لەخراپە، لەئایەتی (104) ی سورەتی (أل عمران)

.

5- هەرکەسێ شوێن ئەو نورە بکەوێ کەپێغەمبەرمان محمد (د.خ) هێناویەتی، لەئایەتی (104) سورەتی (أل عمران) ﴿وَلْتَكُن مِّنكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَأُوْلَـئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴾آل عمران104 .

6- هەرکەسێ بەفەرمانی خواو پێغەمبەری بلێ گوێ ڕایەڵو ملکەچین لەسورەتی (النور) ئایەتی (51) ﴿**إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَن يَقُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ**﴾**النور**51.

7- هەرکەسێ لەپێناو ڕەزامەندی خوای گەورەدا هەرشتێك بکا، لەئایەتی (28) سورەتی (الروم) ﴿**فَآتِ ذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ ذَلِكَ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ وَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ**﴾**الروم**38.

8- هەرکەسێ لەپەیڕەوانی حیزبو لایەنی خوابێت، لەئایەتی (22) سورەتی (المجادلة) ﴿**لَا تَجِدُ قَوْماً يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءهُمْ أَوْ أَبْنَاءهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ أُوْلَئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ وَأَيَّدَهُم بِرُوحٍ مِّنْهُ وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ أُوْلَئِكَ حِزْبُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ**﴾**المجادلة**22.

9- هەرکەسێ تەوبە بکاتو ئیمان بهێنێو کاری چاکە بکا لە (67) سورەتی (القصص) ﴿**فَأَمَّا مَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحاً فَعَسَى أَن يَكُونَ مِنَ الْمُفْلِحِينَ**﴾**القصص**67 .

10- هەرکەسێ هەولێ بداتو سەرزەوی بگەڕێ لەپێناو دابین کردنی ڕزقی حەڵاڵ، لەئایەتی (10) سورەتی (الجمعة) ﴿**فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِن فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيراً لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ**﴾**الجمعة**10.

ئەتوانین ئەم سێ ئایەتەش بخەینە پاڵ ئەم (10) خاڵەوە ئەوا ئەبێت بە (13 خاڵ)، لە ڕوانگەی ئەم ئایەتانەوە هۆکاری (بەختەوەری) لەقورئاندا ئەبێت بە (13) هۆکار ئەگەر دابەشمان کرد بە شێوەی ئەوەی کە پەیوەست بە ئابورییەوە بێت ئەوا بەم شێوەیەی خوارەوە دەبێت:

1- ئەوەی کە پەیوەستە بەئابوریەوە، ئەو ئایەتانەی کە کافرو بێ بڕواکان بێ بەری ئەکات لە(بەختەوەر)بوون، پەیوەستە بەهۆکاری ئابورییەوە، چونکە سیستەمی دارایی‌و ئابوریی لە گەورەترینی سستەمەکانە، جا پەیوەندی بە داراییەوە هەبێت، یا بە چۆنیەتی پەیداکردنیەوە بێ، بە دەربڕینێکی ئابورییانە

تر پەیوەندی بەسستەمی بەرهەمەوە بێت یا ئاڵوگۆڕ، یا دابەشکردن یا بەکارهێنانەوە بێت.

2- زۆربەی ئایەتەکان کەمانای (بەختەوەرەبوون) لەخۆبگرێت لەلایەنی ئابوریدایە.

<u>**یەکەم:**</u> هەروەك خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿**قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ ، وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ ، وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ ، وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ ، وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ ، وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ**﴾ [25].

ملکەچی لەنوێژداو پارێزگاری کردن لە نوێژ ئەبێتە هۆکاری بە هێزبوونی هەستکردن بەچاودێری خوایی، ترسان لە خوای گەورە، بێگومان بە دوایدا پابەندی ئەخلاقی بەرزی ئیسلامی دێتە کایەوە، ئەمەش کاریگەری دەبێت لەبەرهەمهێنانو ئاڵوگۆڕو، بەکارهێنانو دابەشکردندا، قورئانی پیرۆزیش خۆی ئەرکی نوێژو پەیامی نوێژ لەوەدا کۆدەکاتەوە کە ڕێگری لە خراپەو زیان گەیاندنو عەزێتدانی خەڵکیو

بەهەدەردان دەگرێت هەروەك لەئایەتێکی تردا دەفەرموێت: ﴿اتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ﴾[26] .

دوورکەوتنەوە لەگاڵتە جاڕیو ڕابواردن، هۆکاری بەدەست هێنانی ئیشی حەڵاڵو چاکە بۆ مرۆڤ، چونکە (لغو) واتە (باطل) هەروەك (ئیبن عباس) دەفەرموێت: واتە: درۆ، هەروەك السدی دەفەرموێت یان (لغو) بەواتای (معاصی) واتە سەرپێچی هەروەك (الحسن)[27] دەفەرموێت: ئەم دەستەواژانە هەموو کاریگەری ئەبێت لەسەر بەرهەمو، ئاڵوگۆڕو، دابەشکردنو، بەکارهێنان بەسلبی، نەهێشتنی کاریگەری ئیجابی دەبێت لەسەر هەموو شێوازەکانی بەرهەمهێنان.

بەجێهێنانی ئەرکی (زەکات) ئەمە لەسیستەمی ئابوریدا ئەبێتە هۆکاری دابەشکردنو یارمەتی دانی کۆمەڵایەتی.

دورکەوتنەوە لەزیناو خراپەکاری پەیوەستە بەسیستەمی ئابوریەوە لەچەند ڕوویەکەوە:

أ- لایەنی ڕەوشتو بەهاکان لەئابوریدا هەروەك ئاماژەمان پێدا.

ب- پاراستنی گرنگترین هۆیەکانی بەرهەم هێنان، چونکە مرۆڤ کاتێك زیناو خراپەکاری کرد ئەبێتە هۆکاری توشبون بە نەخۆشیەکانی (ئایدزو - زهری) کە سەرمایەیەکی زۆری مرۆییو دارایی بەهەدەر دەبات، مرۆڤ خۆشی هۆکارەکەیەتی.

ج- هاندان بۆ دروست کردنی خێزانی بەرهەم هێنەر لەجیاتی سەرگەردانیو خراپەکاری.

چاودێری کردنی ئەمانەتو پاراستنی پەیمان دێت لە ڕێی پاراستنی ئەو بەڵگەنامەو ڕێکەوتنانەی کەلەسەر شتێك ئەکرێت، هەروەك چۆن ڕەچاونەکردنی ئەبێ بەهۆی ئەوەی کە قۆناغەکانی جموجۆڵی ئابوریی دەخاتە مەترسیەوە ئەوانیش: فێڵو خیانەت کردن، نەپاراستنی ئەمانەت، کە ئەبێتە هۆی ئەوەی کە

چەندین کۆمپانیاو بانك زیانێکی زۆر بکەن، کۆمپانیای دڵنیایی کۆمەڵایەتی چەند ملیار دۆلارێك لەماڵی دەوڵەت بەهۆی خیانەتو نەپاراستنی ئەمانەت دەدات بەفیڕۆ.

بۆ نموونە: باسی نوسینگەی تاوانی ئەمەریکی بکەین کلفەیەکی زۆری داوە لە پێناو داگیرکردنی موڵکی ئەمەریکی لە ڕێی دڵنیایی کۆمەڵایەتی ساڵانە بەڕێژەی (20) ملیار دۆلار [28]، زۆربەی ڕووداوەکانی ئیفلاسی ئابوری وەك فێڵو تەڵەکەبازی، سەرەنجام ئەبێتە هۆی (إفلاس) بوونی کارگەو کۆمپانیاکان، یەکێ لەهۆکاری (إفلاسی) هەرفێڵو تەڵەکەیەکە، هەروەك چۆن چەند دەزگاو کارگەو کۆمپانیایەکی ئەمەریکی (إفلاسی) خۆیان ڕاگەیاند لە دواى ڕووداوی (11) ی سێپتەمبەری 2001.

دووەم: خوای گەورە دەفەرموێت : ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَن تَزَكَّى وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى﴾ [29] .

هەندێك لەڕاڤەكارانی قورئان ڕاڤەی ئەكەن بەدانی زەكاتی (فطر) واتە (سەرفیتڕە) یا بەدانی زەكات بەگشتی، لەبەرئەوە ئەو ئایەتە چۆتە بازنەی ئابورییەوە، هەندێكیان راڤەیان كردووە بەچاككردنەوەی دەرون‌و نەهێشتنی نەخۆشیە دەرونیەكان [30]. هەروەك چۆن خوای گەورە لە ئایەتێكی تردا دەفەرموێت: ﴿**وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا** ﴾ .. ﴿**قَدْ أَفْلَحَ مَن زَكَّاهَا وَقَدْ خَابَ مَن دَسَّاهَا** ﴾ [31]. واتە" (بەختەوەر) ئەو كەسەیە كەدەرونی خۆی بەزیكرو یادی خوای گەورە پاڵفتە كردوە، كرداری چاكە ئەكات، یا بەواتای: بەختەوەر ئەو كەسەیە كە دەرونی خۆی بە گوێڕایەڵی فەرمانی خوا پاڵفتە دەكات [32].

ئەم واتایە پەیوەندیەكی پتەوی بەیەكێك لەسەرەكیترین هۆیەكانی بەرهەم هێنانەوە هەیە كەئەویش مرۆڤە - هەروەك باسكرا - .

سێیەم: خوای گەورە دەفەرموێت : ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تَأْكُلُواْ الرِّبَا أَضْعَافاً مُّضَاعَفَةً وَاتَّقُواْ اللّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ [33].

ئەم ئایەتە ئەچێتە بازنەی ئابورییەوە لەڕێی حەرام کردنی (سوو) بەحەرامێکی (قطعي)، پێناسەی دەکات بەچەند جارە ئەمەش بۆ دەرخستنی واقیعی کۆمەڵگەی جاهیلیە کە (سوو) تیایدا چەند قات بووە، یان رونکردنەوەی ئەوەی کەسەرەنجام بەرەو ئەو چەند بارەیە دەڕوات لەکۆمەڵگە ڕیبەویەکاندا زانینی خراپیەکانی (سوو)، لەبەرئەوە خوای گەورە بەتەواوی‌و رەهایی بەکەمی‌و بەزۆری لەئایەتەکانی (البقرة) لەکۆتاییەکەیدا هاتووە [34].

چوارەم: خوای گەورە دەفەرموێت : ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالأَنصَابُ وَالأَزْلاَمُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ [35]. ئەم ئایەتەو ئەوەی پێشتر کەباسمان کرد، دەدوێ لەبارەی ئەو کۆتەو

بەندانەی کەلە موڵکیەتی بەرهەمهێنان، بەکاربردن، دابەشکردن، ئاڵوگۆڕکردن دانراوە، چونکە ماددەی سەرخۆشکەرو قومار نابێت هیچ کەسێك خاوەنی بێت.

هەروەها هۆکارەکانی بەرهەم هێنان دیاری دەکات کە نابێت لەشتە قەدەغەکراوەکاندا بێت، هەروەها نابێت بەکاربهێنرێت لەخواردنو هەرجۆرە مامەڵەیەکدا، بەڵام (سوو) بەهیچ شێوەیەك دان بە بوونیدا نانرێت لە روانگەی ئاینی ئیسلامەوە پارە نادرێت بەکرێ، ئەو کات پارە هیچ سودێکی تێدا نابێت بۆ کۆمەڵگە.

پێنجەم: خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿**قُل لاَّ يَسْتَوِي الْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ وَلَوْ أَعْجَبَكَ كَثْرَةُ الْخَبِيثِ فَاتَّقُواْ اللّهَ يَا أُوْلِي الأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ**﴾ [36]. ئەوە باس لەناوەرۆکی ئابوریی ئیسلامی دەکات، کەئەویش بابەتی (طیباتە) واتە" نازو نیعمەتو ئەوشتانەی کە سودی بۆ کۆمەڵگە هەیە لە ڕوانگەی ئیسلامەوە ئەو سەرچاوانەی کە حەڵاڵن لە شەرعدا، هیچ ڕێگری یەك لەبەردەم هیچ بوارێکی ئابوریدا نیە کە ڕێگری لێ بکات.

شەشەم: خوای گەورە دەفەرموێت: **﴿وَاذكُرُواْ إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاء مِن بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ وَزَادَكُمْ فِي الْخَلْقِ بَسْطَةً فَاذْكُرُواْ آلاء اللّهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾**[37]. ئەم ئایەتە واتای جێنشینی، یا هێز بەڕاشکاوی، هێزو توانای لاشەیی[38] ئەگرێتە خۆی، ئاشکراشە بەهێزی عەقڵی‌و لاشە ڕۆڵێکی گرنگ دەبینێت تیایدا، بەڵام جێنشینی واتە جێگیری لەسەر زەوی‌و بەکارهێنانی هێزو تواناکانی ئەو دوولایەنە ئەگرێتە خۆی:

أ- گرنگی نیعمەتی جێگیری‌و دامەزراوەی.

ب- پێداگری لەسەر دیارترین تایبەتمەندیەکانی ئابوریی ئیسلامی لەسەر بنەمای جێنشینی دامەزراوە، ئەمیش بیرو بۆچونێکە لەسەر بیرو باوەڕی (ئایدۆلۆجی) تایبەت بەخۆی، ئەویش ئەوەیە کە موڵکی ڕاستەقینە لە ناویاندا پارەو سامان، هەموو هۆکارەکانی بەرهەم هی خوای گەورەیە، ئادەمیزاد تەنها جێنشینە تێیدا، پێویستە ڕەچاوی مافی خاوەنی ڕاستەقینە بکات، بونی هەندێك لەکۆت‌و بەند

لەبەرهەمهێناندا، یا لەئاڵوگۆڕ، یا لەبەکارهێنانو دابەشکردندا، لەپێناو خۆشگوزەرانی و بەرژەوەندی گشتیدایە.

حەوتەم: خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ **وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ** ﴾ (39). لەم ئایەتەدا خوای گەورە جەخت لەتایبەتمەندی ئابوریی ئیسلامی دەکات، چونکە تایبەتمەندیەکەی بەندە لەسەر بەندایەتی بۆ خوای گەورەو، کاری چاکە کەلەمەدا ڕۆڵێکی بەرچاو دەبینێت لە دابەشکردنی دادپەروەرانەو، هاریکاری کۆمەڵایەتیدا.

هەشتەم: خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿**فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِن فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيراً لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ** ﴾ (40). لەم ئایەتە پیرۆزەدا بانگەوازێکی ئاشکرا یا بەشێوەیەکی فەرمان کردن خوای گەورە داوا لەبەندەکانی دەکات بڕۆن بەشوێن ڕزقو ڕۆزیدا بگەڕێن، ڕاستەوخۆ لەدوای نوێژەکان، پێویستە هیچ کەسێك لەمزگەوتدا نەمێنێتەوە کارو کاسبی بەجێبهێڵن بەبیانوی خۆ خەریك کردن بەهەندێ

لەدروشمە ئاینیەکانەوە، بەڵێ ئەوە گەورەترین بانگەوازە بۆ هەوڵو بەرهەمهێنان لەڕێی کارو کاسبی حەڵاڵەوە.

(ماوەردی) دەفەرموێت: (لەعەراکی کوری مالیك دەگێڕنەوە کەئەو هەرکات نوێژی جومعەی تەواو دەکرد، دەڕۆیشتو لەبەردەم دەرگای مزگەوت ڕادەوەستا، ئینجا دەیووت: پەروەردگار من وەڵامی بانگەوازەکەی تۆم دایەوەو نوێژە فەرزەکەم بەجێ هێنا، هەروەها هەروەك فەرمانت کردبوو، بڵاوبومەوە، خوایە تۆش ڕۆزیم بدە لە نیعمەتو زیادە بەخششی خۆت، تۆ باشترین ڕۆزی دەریت) .

پاشان ماوەردی لەکۆمەڵێك لەسەلەفەوە دەگێڕێتەوە لەوانە (مقاتلو ضەحاك) کەراڤەی:﴿**وَابْتَغُوا مِن فَضْلِ اللَّهِ**﴾بەهەوڵ بۆ بەدەست هێنانی رزقو رۆزی کردووە لە ڕێگەی کڕینو فرۆشتنەوە [41]. واتە: بازرگانی، بەڵام ئایەتە کە گشتییە گەڕان بەشوێن ڕۆزیدا، جا لە ڕێگەی

هەر هۆکارێکی دروستو حەلاڵەوە بێت، بازرگانی بێت، یان پیشەیی یان کشتوکاڵی... هتد.

نۆیەم: خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿**وَالَّذِينَ تَبَوَّؤُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِن قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِّمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ**﴾ [42]. واتە: ئەوانەی ماڵو لانکەی ئیمانو باوەڕیان سازکرد، ڕەوشتیان وایە کەئەوانەی کۆچیان کردووە بۆ ناویان خۆشیان دەوێنو لەسینەو دەرونیاندا هیچ شتێ نیە بەرامبەریان، زیاد لەوەش لەخۆ بوردەنو فەزڵی ئەوان دەدەن بەسەر خۆیانداو شتێ کەخۆشیان پێویستیان پێی بێت، بەبراکانیان دەبەخشن، جا هەر کەسێ دەرونی خۆی لە چروکی بپارێزێ ئەوانە بەختەوەرو سەرفرازن.

ئەمە یەکێکە لەتایبەتمەندیەکانی ئابوریی ئیسلامی کەجەخت لەسەر بەخشینی ئارەزومەندانە دەکاتەوەو هانی کاری خۆشبەختانە دەدات.

دەیەم: خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿**فَأَمَّا مَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحاً فَعَسَى أَن يَكُونَ مِنَ الْمُفْلِحِينَ**﴾ [43]. خوای گەورە تەوبەو پەشیمانیو باوەڕهێنانو کرداری چاکەی کردووە بەیەکێ لە هۆکارەکانی (بەختەوەری) هەردوو رەگەزە سەرەکیەکە لە بەها ئاینیو ڕەوشتیەکانن کە ڕۆڵێکی گرنگ دەبینێت لە چالاکبوونی ئابوریی ئیسلامیدا، کرداری چاکە لە هۆکارە گرنگەکانی بەرهەمهێنانە هەروەك چۆن لای پەروەدگار وون نابێت.

(الفلاح) لەسوننەتی پێغەمبەردا(ﷺ):

وشەی(الفلاح) و هاوشێوەکانی زۆرهاتووە لە فەرموودەی پێغەمبەردا (ﷺ) [44]، هەروەك دەفەرموێت لەبارەی ئەو عەرەبە دەشتەکیەی کەتەنها فەرزەکان بەجێ ئەهێنێت ئەفەرموێ : (أفلح إن صدق) [45] . هەروەك لە فەرمودەیەکی تر دەفەرموێت: (قد أفلح من أخلص قلبه للأيمان) [46] .

بەشی دووەم

جیاوازی لەنێوان (بەختەوەری) (فەلاح) لەسیر ستەمی ئیسلامیو سیستەمە دەستکردە مرۆییەکاندا :

لە ڕواذ گەی تێڕا مانو بەدوا گەڕان لە ئایە تەکانی قور ئانی پیرۆزو فەرمودەی پێغەمە بەرەوە، بەروونی دەردە کەوێ کە (بەخ تەوەری) لە ئی سلامدا هاوڕا یە

له گەڵ (بەخ تەوەری) لەسیـ ستەمە وەزع یەكان له ڕوانگەی خۆ شگوزەرانیو پێ شكەوتنو ئاسای شی مادیو كۆمەڵا یەتیو ئابور یدا، بەڵام ج یاوازە له هەموو سیستەمە دەستكردە دانراوییەكانی مرۆڤ لەم خاڵانەدا:

یەكەم: (بەختەوەری) لەئیسلامدا خاوەنی چەمكێكی فرە لایەنو ڕەهەندە، هەموو پێكهاتەكانی ژ یان و مرۆڤ دەگرێ تەوە، چونكە (بەخ تەوەری) تێگەیـ شتنێكی گشتگیری هەیە بۆ خۆشبەختیو ئارامی گ یانو دەروونو لاشە، بە دەربڕینێكی تر هەموو خۆشبەختیەكی لایەنی جەستەییو دەروونی، نهێنیو ئاشكرا لەخۆدەگرێت.

هەروەها هەموو خۆ شبەختیەكەی لا یەنی ژ یانی سیاسیو سەربازیو ئابوریو كۆمەڵایەتیو هاوشێوەكانی لەخۆ گرتووە.

بەڵام (بەخ تەوەری) لەسیـ ستەمە دە ستكردە مرۆییەكا ندا تەنها لەباز نەی ڕوو كاری دەرەوەی مرۆڤ دەخولێتەوە بێ گوێدانە لایەنی دەروونیو ڕۆحی مرۆڤ، جە ستەی مرۆڤو ئارەزوە كانی بێ گوێدا نە لایە نەكانی

تر، له بازنەی دارایی‌و یاسایی بێ گوێدانه باز نەی ڕۆح‌و جیهانی دوایی، (بەختەوەری) تیا یدا تەنها خۆ شبەختی روکاری دەرەوەی مرۆڤە، کە ئەویش خۆشبەختی بوونی دارا یی‌و پارە یە، خۆ شی‌و لەزەت‌و را بواردنی سێکسی‌و حەزە دنیاییەکان، خۆشبەختی له بەدیهێنانی ناو بانگ‌و دەسەڵات‌و هاوشێوەکانیدا.

(بەخ تەوەری) لەئاینی ئیـ سلامدا بەمانای خۆشبەختی‌و سود وەر گرتن له هەموو شته پاك‌و ڕێ پێدراوەکاندا دێت، بۆ هەموو قۆناغه جیاوازه کانی ژ یان دەگونجێت، لەبەرئەوەی ئاینی ئیسلام ئاینێکی گ شتگیره و تێڕوانینێکی گشتگیری هەیه بۆ مرۆڤ‌و ژیان، دەیەوێت کەمرۆڤ ژ یانێکی گ شتگیر بژی، هەروەك خوای گەوره دە فەرموێت: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اسْتَجِيبُواْ لِلّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُم لِمَا يُحْيِيكُمْ﴾ [1].واته: وەڵامی خوای گەوره بۆ پێغەم بەر بدە نەوه کاتێك بانگ تان دە کەن بۆ یا ساو بەرنامەیەك کەمایەی ژ یانێکی سەربەرزانەی دنیاو دوا ڕۆژی ئێوەیە.

دووەم: ژیان لە ڕوانگەی ئیسلامەوە هەتا هەتایيە بە مردن كۆتاییی نایەت، بەڵكو مردن لە ڕاستیدا یەكێكە لە وێستگەكانی ژیان، بۆ دەستپێكردنی ژیانی هەتا هەتایی لە خۆشیەكی بەردەوامدا، یا لە ناخۆشیەكی بەردەوام دا، لە بەهەشتێكی هەتاهەتایی، یا لە ئاگرێكی بەردەوامدا، لەبەر ئەوە (بەختەوەری) لە ئیسلامدا گەشتنە بە سەركەوتنو چێژ وەرگرتن لە حەڵاڵو پاكەكان، ئەمەش لە دیدگای ئیسلامەوە، تەنها بۆ دنیا نیە، بەڵكو درێژ دەبێتەوە بۆ دوارۆژ، زیاد لەوەش بەدڵنیایی سەركەوتنو بەختەوەری دوارۆژ بنچینەیە.

هەروەك خوای گەورە دەفەرمووێت: ﴿وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ﴾ [2] . و قال تعالى : ﴿كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ وَإِنَّمَا تُوَفَّوْنَ أُجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَمَن زُحْزِحَ عَنِ النَّارِ وَأُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ وَما الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلاَّ مَتَاعُ الْغُرُورِ﴾[3].واتە :" بێگومان ماڵو ژیانی دوارۆژ ژیانێكی ڕاستەقینەو شیاو هەتا هەتایيە ئەگەر بتانزانیایە" دەفەرمووێت: (هەر كەس ڕزگاری بێت لە

ئاگری دۆزەخ و بچێتە ناو بەهەشت ئەوە سەرکەوتو و براوەی راستەقینەیە، ژیانی دنیاش تەنها چێژێکی کاتیە کە مرۆڤ توشی سەرکەشیو لوت بەرزی دەکات)، بەڵام (بەختەوەری) - خۆشبەختیو هەوڵو تەقەلاو را بواردن بە شتە پاكو چاکەکان - لە ڕواند گەی سیستەمە دەستکردە مرۆیەکان گەمارۆ دراوەو لەبازنەی ژیانی دنیادا دەرنا چێت، چونکە لای ئەوان مردن کۆتایی قۆناغی مرۆڤە.

سێیەم: هۆکارە کانی (بەخ تەوەری) لە ڕواند گەی ئیسلامەوە جیاوازە لە هۆکارەکانی سیستەمە دەستکردە مرۆیی یەکاندا هەروەك ئاماژەی پێ دەکەین.

هۆكارەكانى (بەختەوەرى)

هۆكارەكانى (بەختەوەرى) لەسيستەمى ئيسلامدا ئەگەڕێتەوە بۆ دوو هۆكارى بنەڕەتى :

هۆكارى يەكەم: ئەو هۆكارەى كە پەيوەستە بەلايەنە دنياييە كەى مرۆڤ كە بوونى پارەو خۆ شگوزەرانى دەگرێتەوە، وەهێزو دا مەزراوى، ئەم هۆكارانە ئەبێ ملكەچ بێ بۆ سوننەتو ياساو خوا لە گەردوو ندا كە چۆنيەتى بەدەستهێنانى ماڵو دارا يىو

خۆ شگوزەرانی، سەرکەوتنو کارکردنو داهێنانو، بەدەستگرتن بە هۆکارەکانی ئاوەدانکردنەوە دەگرێتەوە .

هۆکاری دووەم: ئەو هۆکارەی کەپەیوەستە بەلایەنی روحیو ژیانی دوایی مرۆڤەوە، ئەمەش بەدی دێت لە:

أ- پەرستنی خوای گەورەو یادکردنو، سوپاسکردنی، هەست کردن بەچاودێری خواییو ترسان لێی، گەیشتن بەو ئاستەی کەبڕوات وابێت خوای گەورە بەردەوام دەتبینێو چاودێریت ئەکات (**أن تعبد الله كأنك تراه فإن لم تكن تراه فأنه يراك**) [4] .

﴿ **وَاذْكُرُواْ اللّهَ كَثِيراً لَّعَلَّكُمْ تُفْلَحُونَ** ﴾ [5] .واتە" یادی خوا زۆر بکەن تا بەختەوەربن" . خوای گەورە دەفەرموێت:﴿**فَاذْكُرُواْ آلاء اللّهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ** ﴾ [6] .

یادی دروستکراوانی خوا بکەن، لێکۆڵینەوەیان لە سەر بکەن تا بەختەوەربن .

(بەختەوەری) باوەڕدارو خۆشگوزەرانی لە ڕاگرتنی سنورەکانی خوای گەورەدا یە، وەرگرتنی پەشیمانی

مرۆڤ لەدنیادا دەبێت، پا شان کۆتاییە کەی بەهە شتو شادبوون بەد یداری خوای گەورە دەبێت، جگە لە خۆشبەختی کەلەدنیادا دەستی دەکەوێت.

ب- ڕازی کرد نی دا یكو باوكو خز مانو هەموو خەڵكان، بەتایبەتی گەداو هەژاران، چونکە ڕازی بوونی هەژاران ما یەی (بەختەوەری) یە لە ژ یانی دنیاو دوا ڕۆژدا، چونکە باش بوون لە گەڵیا نداو نا ندان پێ یان کاری گەری باش لە سەر دەرونی یان درو ست دە كات: ﴿وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِيناً وَيَتِيماً وَأَسِيراً إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنكُمْ جَزَاء وَلَا شُكُوراً ﴾ [7]

واتە" بەخۆشی خۆیان خواردن دەبەخشن بە هەژارانو بێ باو کانو گیراوە کان، لەبەرامبەریشدا منەت نا کەنو دە ڵێن: ئێمە تەنها لە بەر ڕەزامەندی خوا ئەم کارە دە کەین، بۆ یە پادا شتو سوپاسمان لە ئێوە ناوێت، چاوەڕێی پاداشتی خوای خۆمانین".

ج- چاکەکاریو کرداری باش ﴿ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾ [8] . کاری باش ئەنجام بدەن تا بەختەوەربن.

د- نەکردنی ستەم‌و ئەنجام نەدانی سەرپێچی‌و تاوان.

ئە مە پوخ تەی ئەو هۆکارا نەبوو کە مرۆڤ بەرەو بەختەوەری دەبات لەدیدی ئیسلامەوە، هەروەك ئایە تە قورئاذ یەکانیش جەختیان لە سەر کردەوە، بەڵام هۆکارە کانی (بەخ تەوەری) لە سایەی سیـ ستەمە دە ستکردەکانەوە تەنها ئەگەڕێ تەوە بۆ هۆ کاری دذ یای وەك، دەوڵەمەندی‌و ئیسراحەت، نیعمەتە زۆرەکان، لەش ساغی‌و نەبوونی هەژاری، نەبوونی بەڵاو مو صیبەت‌و گیرو گرف تە دنیای یەکان، لەکاتێکدا ئەما نە لای مرۆ ڤی بڕوادار ئە گەر تو شی بەڵا یەك هات ئەوا قەنا عەت ئەکات‌و ڕاز یە لەبە شی خۆی‌و ئارام دە گرێ لە سەری، بەڵکو ئەگا تە ئەوەی کە سوپا سی خوای گەورە بـکات، لەبەر ئەو ئەجرو پادا شتەی کەلەلا یەن خوای گەورەوە دە ستی دە کەوێت، سەرەنجام پێوا نەو سەر چاوەو تەرازووەکان جیاوازن، سەرچاوەو تێڕوانیـ نەکان، دوا جار هۆکارو بەرهەمەکان جیاواز دەبێت بۆ (بەختەوەری) لە ئاینی ئیـ سلام‌و سیـ ستەمە مرۆییەکا ندا (بەخ تەوەری)

بەمانای خۆش گوزەرانیو هەوڵو چێژ وەرگرتن لە شتە پاكو ڕێ پێدراوەكانە.

هەوڵدان بۆ بەدیهێنانی (بەختەوەری) لێپرسراوییەكی تاكو كۆمەڵە:

(بەخ تەوەری) بەمانای خۆش گوزەرانیو، هەوڵدانو، چێژ وەر گرتن لە شتە پاكو حەڵاڵەكا ندا لێپر سراوێتی تا كە لەد یدی ئی سلامدا لە سەر هەموو تاكێك پێویستە هەوڵی بۆ بدات لەڕواڵ گەی ئەو هۆكارانەی كەباسمان كرد، چونكە خوای گەورە داوا مان لێ دەكات بەئیش كردنێكی دڵسۆزانەو لێپر سراوانە بۆ بەدیهێنانی خۆشگوزەرانیو (بەختەوەری)، بەڵكو خوای گەورە فەرمانی داوە بەهەو ڵدان بۆ پە یداكردنی

سەروەت‌و سامان‌و کاسبی حەڵاڵ هەتا لەڕۆژی هەینیشدا کە ڕۆژی پشووی مسوڵمانانە بەبێ وەستان، خوای گەورە دەفەرمویێت: ﴿فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِن فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيراً لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾[9]. فەرمانی داوە بە مسوڵمانان کە هەوڵ بدەن‌و بگەڕێن لەسەر زەویدا تا بزانن چ سودێکی هەیە تا بیدۆزنەوەو بەر هەمی بهێنن، هەموو ئەو کانزاو شتە سوود بەخشانە، تا لە خۆشبەختی مرۆڤایەتیدا بەکاری بهێنن هەروەك خوای گەورە دەفەرمویێت: ﴿هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذَلُولاً فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِن رِّزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ﴾[10] واتە" خوای گەورە زەوی بۆ ئێوە رامهێناوە، بەکون و کەلەبەرەکانیدا بگەڕێن‌و لەرۆزیەکانی بەهرەمەند بن ئێوەش تیا یدا بۆلای ئەو دەگەڕێنەوە" لەم بارەوە بەڵگەکان زۆرن‌و ناتوانین هەمووی باس بکەین.

لەلا یەنی مادیشەوە پێغەمبەری پێشەوا محمد ﴿ﷺ﴾ رێی ئەگرت لەوەی کە خێرو صەدەقە بدرێت بە

که سێك که توا نای ئیش کرد نی هەبێت، بۆ ئەوەی خۆیان ئیش بکەنو چاو له دەستی خەڵك نەبن هەروەك فەرموویەتی: (الصدقة لفني ولالذي مره سوی) [11] بەڵام لەتەنیشت ئەم باسانەوه (بەختەوەری) بەم واتایه تەنها له باز نەی تا کدا به دینا یەت، بەڵکو لێپر سراوێتیەکی ده سته جەمع یه کەخۆی دەبینێ تەوه له دەو ڵەتو کۆمەڵ گەو ڕێک خراوه مەدەنیەکا ندا، ئی سلام فەرزی ئەکات له سەریان که هەوڵو کۆ شش ب کەن بۆ (بەختەوەری) له ڕ ێی بەدیهێنانی ژینگه یەکی گو نجاو، له ڕێ گەی بڵاوکرد نەوەی عەدا لەتو داد پەروەری بەشێوەیەك خۆشگوزەرانی بەرهەم بهێنێت.

بۆنموو نه: پێوی سته له سەر دامو دەزگا کانی دەو ڵەت بەدیهێنانی ئاسای شی ئابوریی، یا سایی‌و کۆمەڵا یەتی‌و پەروەردەیی بەدیهێنانی ئاسای‌شی دەرو نی پێ بێ‌تەدی، ئاسای شی مادی، هەتا ئاسای شی (ئاینی) کەبێگومان دەوڵەت بەرپرسیاره له بەدیهێنانی له ڕواندگەی چەند بنەمایەکی یاسای دژه شەڕو خراپەو هاندەر لەسەرچاکه

بۆ کرد نی چاکەو خ ێرو، لێپر سینەوەو ئامۆژ گاری‌و هەموو ئەو هۆکارانەی کە خز مەت بەم لایە نە ئەکات، پێوی ستە لە سەر کۆمەڵگەو رێکخراوە مەدەنی یەکان کە هەڵ سن بە بەجێهێنانی ئەرکی (حسبة) لە هەموو بوارەکانی ژیاندا، چونکە بە شێك لە بەخ تەوەری بەبێ هاو کاری‌و ها ندانی دەو ڵەت‌و رێک خراوە مەدەنی یەکان نەبێت نایەتەدی.

بەشی سێیەم

لایەنی ئابوریی بەختەوەری

لەبەرئەوەی (الفلاح) بریتیە لە بەختەوەری‌و بەدەست هێنان‌و چێژ وەرگرتن لە حەڵاڵ‌و شتە پاکەکان لە دنیاو دوارۆژدا، بێگومان ئەمەش بەئاشکرا بەڵگەیە لەسەر گرنگی تێر بوونی مرۆڤ لە پێداویستیەکانی ژیان (الحاجیات) تا خۆشبەختی لەدنیادا بەدی بێت، ئەمەش لەبەرئەوەی کە خۆشبەختی‌و بەختەوەری تەواو ئەوەیە کە قورئان باسی کردووە لە ڕوانگەی ئەو دوعایەی لەم

ئایەتە قورئانیەدا باسكراوە ﴿**رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ**﴾[1] واتە" پەروەردگار لە دنیادا خێرو چاكەمان پیٚ ببەخشە، لە دوارۆژیشدا چاكەمان بهێنە ڕێگەو لە سزای ئاگر پارێزراومان بكە" هەروەك قورئان بە (الخير) ناوی بردووە كە دەفەرموێت: ﴿**وَقِيلَ لِلَّذِينَ اتَّقَوْاْ مَاذَا أَنزَلَ رَبُّكُمْ قَالُواْ خَيْراً**﴾[2]. "وترا بەو كەسانەی لە خواترس‌و پارێزگارن، ئایا خوای گەورە چی بۆ ناردونە خوار، وتیان: خەیرو چاكە".

لە ڕاستیدا ئیسلام بۆ ئەوە هاتووە تا بەختەوەری‌و چاكە لەدنیاو دوارۆژدا بۆ مرۆڤ بەدەست بهێنیٚ، سەرەتا لە دنیاو پاشان لە دوارۆژ، لێرەوە دەزانین دابین كردنی ماف‌و پێداویستیە دنیاییەكان بەشێكی گرنگە لە بەختەوەری لە دیدگای ئیسلامەوە، چونكە ئیسلام تەنها ئاینی دوارۆژ نیە، بەڵكو هاتووە بۆ سازدانی بەهەشتێك (ژیانێكی خۆش) لە دونیادا، پاشان سەرفرازی هەتا هەتایی لەدوارۆژدا.

لەگرنگترین هۆکارەکانی بەختەوەریو ئاسودەیی لەدنیادا - لەدوای باوەڕ بوون - بریتیە لەبوونی ماڵو سامان لای مرۆڤ چێژ وەرگرتن لەو سامانو داراییە، لەبەرئەوە خوای گەورە بە (الخیر) ناوی بردووە، وەك دەفەرموێت (وإنه الخیر واتە سامان - لشدید) [3] واتە: مرۆڤ لە خۆشەویستی ماڵو ساماندا زۆر توندە، پێغەمبەری خواش ﴿ﷺ﴾دەفەرموێت: (نعم المال الصالح للرجل الصالح) [4]"ماڵی باشو حەڵاڵ بۆ پیاوێکی چاكو چاکەخواز باشو شیاوە".

(ئیبن ئەبی دونیا) دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﴿ﷺ﴾فەرمویەتی: (لیس خیرکم من ترك دنیاه لآخرته، ولا من ترك آخرته لدنیاه ، حتی ینال منها ، فإن کل واحدة منها مبلغة إلی الأخری ، ولا تکون کلاً علی الناس) [5] .

چاکترینتان ئەو کەسە نیە دنیا واز لێ بهێنێ بۆ قیامەتی، ئەو کەسەش نیە واز لە قیامەت بهێنێ بۆ دنیا، تا دنیای دەست بکەوێ، چونکە هەریەکەیان لەوان

دەتگەیەنێتە ئەوەی تریان، بۆ ئەوەش نەبێتە ئەرك بەسەر خەڵكەوە پێشەوا عومەری كوڕی خەتتاب (ڕەزای خوای لێ بێت) دەفەرموێت: (يا أيها الناس أصلحوا معايشكم ، فإن فيها صلاحاً لكم وصلة لغيركم)(6)، واتە" ئەی خەڵكینە ژیانتان خۆش بكەن، چونكە ئەوە بۆ خۆشتان چاكەو دەشتان گەیەنێت بە جگە لەخۆتان".

خالیدی كوڕی صەفوان دەڵێت: (خصلتان إذا حفظتهما لا تبالي ما صنعت بعدهما: دينك لمعادك، ودرهمك لمعاشك)(7). واتە" دوو سیفەت هەیە ئەگەر پارێزگاریت لێكرد ئیتر لە هیچ شتێ باكت نەبێت، پاراستنی ئاینەكەت بۆ دوارۆژت، پارەو سامانت بۆ ژیانو گوزەرانت.

الحافض ئیبن ئەبی دنیا: (ينبغي للعاقل أن يحب حفظ المال في غير إمساك ، فإنه من المروءة، يكف به وجهه، ويكرم به نفسه ، ويصل منه رحمه) (8).واتە" پێویستە لەسەر مرۆڤی هۆشمەندو ژیر كە پێی خۆش بێت ماڵو سامان بپارێزێت بەبێ چروكی، چونكە پاراستنی سامان

بەشێکە لە کەسێتی، تا بەهۆیەوە ڕووی خۆی لە سواڵ بپارێزێ، ڕێزی خۆی بگرێت، پەیوەندی خزمایەتی پێ بەجێ بهێنێت.

ئازادی یەکێك لەبنەماکانی بەختەوەرییە:

هەرگیز بەختەوەری بە واتا هەمەلایەنو گشتگیرەکەی لەژێر سایەی چەوسانەوەو زەلیلیو ژێر دەستەیو بەندایەتی بۆ جگە لە (ألله) بەرجەستە نابێتو نایەتە دی، لەبەرئەوە ئیسلام ئازادی بەیەکێك لەبەها سەرەکییەکانی کۆمەڵگە داناوە، یەکێك لەبنەما گرنگەکانی ئایینە، کۆمەڵێك بەڵگەی زۆر لەقورئانو فەرمودەی پێغەمبەر لەم بارەیەوە هەیە [9].

ئازادی پەیوەندیەکی ڕاستەوخۆی هەیە بەهاتنەدی بەختەوەری بەبونو نەبونی:

أ- له رووى بوونى ئازادييەوە، پەيوەندى بەختەوەرى بەئازادييەوە لەم لايەنانەوەيە:

يەكەم: لەگەڵ بوونى ئازاديدا بوارى كاركردن فراوان‌و گەورەتر دەبێت، ئيتر جگە لە سنورەكانى جێگيركراو بەشەرع، هيچ شتێك سنوردارى ناكات، سەرەنجام دەرگاكانى كەسايەتى‌و بازرگانى كراوە دەبێت‌و بوارى پەيداكردنى رۆزى زۆر دەبێت‌و ئەگەرى سەركەوتن گەورەتر دەبێت، ئينجا ئەگەر مرۆڤێك لەبوارێكدا سەركەوتوو نەبوو دەچێتە بوارێكى تر تا كارێكى شياو بەخۆى دەدۆزێتەوە.

ئەمەش ئەو ڕاستيەيە كە قورئانى پيرۆز ئاماژەى بۆ كردووە كە هەوڵدان بۆ گەڕان بە هەموو زەويدا، هەروەك خواى گەورە دەفەرمويێت: ﴿**فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا**﴾ [10]، دەفەرمويێت: ﴿ **وَأَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةٌ** ﴾ [11] .

دووەم: بێگومان داهێنان لەگەڵ ئازادیدایە، ئازادی لە هەرشوێنێ هەبوو، داهێنانو بەرەو گەشەکردن دەبێت، پێشکەوتن دێتە کایە، هەموو دەقە شەرعیەکانیش لەگەڵ ئەزموونە مرۆییەکان جەخت لەسەر ئەو ڕاستیە دەکەنەوە.

بەدڵنیایی دەقە شەرعیەکان لەم بوارەدا زۆرن کە هەندێکمان باس کردن، بەڵکو ئەم دەقانە بەرجەستەش کراون لە ڕوانگەی ژیانی پێغەمبەر ﴿ﷺ﴾و سیاسەتی شەرعی دا کە ئازادی تەواوی بەخشیوە بە هەموو بوارەکانی کاسبیو بازرگانی حەڵاڵو دروست، سەرقاڵبوون بەکاری دەستو پیشەیی سادەش بەعیبادەتو پەرستش دانراوە، بەڵکو خراوەتە ئاستی تێکۆشان لەپێناوی خوای گەورەدا [12] لەگەڵ ئەوەی کەعەرەبەکان پێش ئیسلام زۆربەی کارو پیشەکانیان بەکەم زانیوە.

دەربارەی ئەزمونی مرۆیی ئەویش زۆرە، ئەزموونی ئابوریی شیوعیەت بەسە بۆ بەڵگە هێنانەوە کەلە

یەکێتی سۆڤیەت ئەزمونکراو شکستێکی گەورەی هێنا، لەگەڵ ئەوەی توانای ماددی زۆرو ئاسانکراو بوو، لەجیهانی ئیسلامیشدا دەبینین هەرگیز داهێنانکاران لە سایەی دیکتاتۆریەتو ژێردەستەییدا ناتوانن داهێنانکاری بکەن، بەڵام کاتێك دەردەچنو دەڕۆنە جیهانێکی ئازادی هێزی داهێنانکاریان دەکەوێتە کارو بەرهەمی نوێ دروست دەکەن.

ئەمەش یاساو سوننەتی خواییە کە هەرکەس ڕێگەو هۆکارەکانی داهێنانو پێشکەوتن نەگرێتە بەر دوادەکەوێت، خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿لِمَن شَاء مِنكُمْ أَن يَتَقَدَّمَ أَوْ يَتَأَخَّرَ﴾ (13).

خوای گەورە نەی فەرموو: (أو يتوقف) واتە بوەستیت، فەرموی: هەرکەس لەئێوە بەدەست خۆیەتی دەیەوێت پێش بکەوێت یان دوابکەوێت، چونکە هەر خودی وەستانیش دواکەوتنە لەبواری چالاکی مرۆیی کەهەموان پێشبڕکێ دەکەن بۆ گەیشتن بەلوتکە.

سێیەم: خوای گەورە مرۆڤی بە ئازادی دروست کردووە، بۆیە هەرگیز دامرکاندنەوەو کۆتو بەندی پێ خۆش نیە، مەگەر کۆتو بەندێك کە بەقازانجو بەرژەوەندی بۆ خۆی دانرابێت، لەبەرئەوە ئازادیو خۆشەویستی ئازادی بەشێکی بنچینەییە لە پێکهاتەی مرۆڤ، بەبێ بوونی ئازادی ناتوانێت بەختەوەرو خۆشحاڵ بێت هەرچەندەماڵو سامانی زۆریشی پێ بدرێت، بەڵکو گیانلەبەرو باڵندەکانیش زیندانو کۆتو بەندیان ناوێتو پێی نارەحەت دەبن، ئەی ئەبێت مرۆڤی ئازاد کە هەر بە ئازادی لە دایك بووە، ئەگەر کۆتو بەند بکرێت چۆن هەست بەسەرفرازیو بەختەوەری بکات؟

چوارەم: پڕۆگرامی ئیسلام لەعەقیدەو بیروباوەڕدا لەئازادیدا، ئازادی ئەوەی بە مسوڵمان بە خشیوە لە ڕوانگەی باوەڕی دامەزراوی بەوەی کە هەموو کاروبارێك لەلای خوایە، بونی عەقیدە بەقەزاو قەدەر، کەوا لە مسوڵمان دەکات جگە لە خوای گەورە لەکەسی تر

نەترسێتو جگە لەخواش کڕنوش بۆ کەس نەباتو نەچەمێتەوە، بەندایەتی کردنی بۆخوا ئازادی کردوە لەوەی کەبەندایەتی بۆ کەسی تر نەکات.

پێنجەم: دەقە قورئانیەکان بەئاشکرا بەڵگەن لەسەر ئەوەی کە پەیامی مرۆڤ لەزەمیندا (جێنشینیە) ﴿**إِنِّي جَاعِلٌ فِي الأَرْضِ خَلِيفَةً**﴾ [14]. ئاوەدانکردنەوەی زەویە:﴿**وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا**﴾ (15).لەگەڵ بەندایەتی بۆ خوای گەورە، لەپێناو ئەمەشدا خوای گەورە ئازادی تەواوی بەمرۆڤ بەخشیوە لەبارەی مانەوەی لەسەر ئاییینەکەی: ﴿**لاَ إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ**﴾(16).دەفەرموێت: ﴿**لِمَن شَاء مِنكُمْ أَن يَتَقَدَّمَ أَوْ يَتَأَخَّرَ**﴾(17) .ئەمەش گەورەترین بەڵگەیە لەسەر ئەوەی کە خوای گەورە زەلیلی مرۆڤی ناوێت، نایەوێت ئازادی لێ زەوت بکات، یان زۆری لێ بکاتو ناچاری بکات تەنانەت بۆ ملکەچ بوون بەئاینی راستو ڕەوا.

هەموو ئەمانە بەڵگەن لەسەر ئەندازەی ڕێزی مرۆڤ لەئیسلامدا، ئەمەش بۆ ئەوەی پەیامی جێنشینی بەجێ بهێنێو زەوی ئاوەدان بکاتەوە، ئەمەش هەرگیز بەبێ بوونی ئازادی نایەتەدیو بەرجەستە نابێت.

ب- لەڕووی نەبونیشەوە، بێگومان نەبوونی ئازادی بەهەر هۆکارێك بێت سەردەکێشێ بۆ ئەم خاڵانە:-

1- هەست بە بەدبەختی کردن، هەست نەکردن بە ئاسودەییو بەختەوەری هەرچەندە بواری ئابوورییو دارایشی بۆ ئاسان کرابێت، هەروەك پێشتر ئاماژەم پێکرد، لەم بارەوە دەتوانین بڵێین: بەبێ بونی ئازادی بەختەوەری بونی نیە.

2- دەستەوەستانیو تەمبەڵی لەجێگەی داهێنانو کاری بەردەوامو پێشکەوتن، چونکە لەگرنگترین پاڵنەرەکانی داهێنان ئازادییەو بونی کەشو هەوایەکی ئازادو پاکە کەمرۆڤ تیایدا بەدبەختو زیندان نەبێت.

3- دواکەوتنو پاشکۆبوون: لەو باوەڕەدا نیم کەئەمرۆ پێویستمان بە بەڵگە هێنانەوە بێت، لەگەڵ ئەو شتانەی

لەجیهانی ئیسلامیدا دەیبینین هەروەها لەجیهانی عەرەبیو جیهانی سێ دا.

پوختەی قسە

ئازادی لەدیدی ئیسلامدا تەنها بەهایەکی مرۆیی یان کۆمەڵایەتی، یان ئابوریی نییە بەتەنها بەڵکو بنەمایەکی مەزنە لەگرنگترین بنەماکانی ئیسلام، تا مرۆڤ بەختەوەربێت.

بتوانێت کار بۆ دنیاو دوارۆژ بکات، کار بۆ خودی خۆیو کۆمەڵگەکەی، بەڵکو بۆ هەموو مرۆڤایەتی بەگشتی بکات، هەموو ئەمانەش بۆ بەجێگەیاندنی پەیامی رەحمەتو بەزەییە بۆ جیهان، خوای گەورە بەو پەیامە دواهەمین پێغەمبەری ناردووە ﴿**وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ**﴾ (18).

بەشی چوارەم

بەختەوەری و گەشە پێدان:

بەخ تەوەری هە مە لایە نەو گ شتگیر لەتێڕوانینی ئیسلامدا تەنها بە جێ بەجێ کردنی دروشمە ئاین یەکان (لە گەڵ گرنگ یان) نایە تەدی، ئە مەش لەبەر ئەوەی

که چەمکی بەخ تەوەری لەئیـ سلامدا، دذ یاو دوا رۆژ دەگرێ تەوە، بەخ تەوەری بەرەنجامی سرو شتیە بۆ هەردوو سەرفرازییەکە، خۆ ئاشکرا شە مرۆڤ تەنها لە (ماددە) پێك نەهاتووە، تەنهاش گیان (روح) نـیە، بەڵکو ئاوێتەی هەردووکیانە، لەبەرئەوە بەختەوەری لەدنیادا پێکهێ نەرێکی سەرەکیە بۆ بەخ تەوەری، ئا شکرایە بەخ تەوەریو ئا سودەیی لەژیا ندا بریتیـ یە لەخۆ شگوزەرانیو جواذ یەکانی دوذ یا، ئەم خۆ شگوزەرانیو رەفاهیە تە نایە تەدی تەنها بەبونی گەشەپێدانێکی هەلایەنە نەبێت.

<u>لێرەوە دەزانین پەیوەندی بەختەوەری بەگەشەپێدان لەدوو روانگەوەیە:</u>

<u>**یە کەم**</u> : بەخ تەوەری بەر هەمو شوێنەواری گە شەپێدانە، کە بەهۆ یەوە خۆ شیەکانو حەلا ڵەکان دەستەبەر دەکرێن بۆ مرۆڤەکان.

دووەم : مرۆ ڤی بەخ تەوەر ئەو کە سەیە توا نای بەر هەم هێ نان‌و گە شەکردنی هە یە، بەپێ چەوانەوە مرۆ ڤی خەمبارو تەمە بەڵ، یان گیرۆدە بەنەخۆ شی دەرو نی‌و ڕاڕا یی هەرگیز توا نای گە شەپێدانی نـ یە بۆ خۆی‌و غەیری خۆی، بەڵکو ئەو نەخۆ شە یان دە چێتە ر یزی نەخۆ شەکان کەپێویـ ستی بە دەر مان‌و چارە سەر هە یەو دواجاردەبێ تە کۆڵ‌و بارو ئەرك بە سەر کۆمەڵگەوە، لـ ێرەوە پەیوە ندی بەخ تەوەری بەگە شەی ئابوریی تا کەوە، گە شەی ئابوریی دەوڵە تەوە ئا شکرا دەبێت.

بەخ تەوەری لەد یدی ئیـ سلامدا پەیوە ندی بە هەموو بو نەوەرەوە هە یە، چەمکێکی مرۆیـ یەو بوارەکە شی هەموو مرۆڤایەتی دەگرێتەوە .

ئایەتە قورئانـ یەکان بەئا شکرا بەڵگەن لە سەر ئەوەی کە بەخ تەوەری بە هەردوو جۆرەکە یەوە، لەدنیاو دوارۆژدا تایـ بەت نـ یە بە گەلێکی د یاری کراو، بەڵکو هەموو ئیما نداران را ستو ڕا ستگۆ دەگرێ تەوە، بەڵام

بەخ تەوەری بەواتا دنیاییە کەی هەموو بو نەوەرو مرۆڤایەتی (هەموو گەلو ئوممەتێك)دەگرێ تەوە کە ئەو گە لە دە ست بەیا ساو ڕێ سا تایبەتەکا نەوە ب گرن کە دەیانگە یەنێت بە سەرفرازیو بەخ تەوەری، هەر لە گرتنە بەری هۆکارە کان، ئە مەش لەبەرئەوە یە چونکە خوای گەورە لە بەخ شینی ماڵو سامانو خ ێرو ب ێرو بەخ تەوەری دنیا یدا ج یاوازی لەنێوان م سوڵمانو نا م سوڵماندا نا کات، بەڵکو هەموویان رە حمەتی خوا لەدنیادا دەیانگرێتەوە، خوای گەورە دە فەرمویێت: ﴿ وَمَن يُرِدْ ثَوَابَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا ﴾ آل عمران145. وا تە" هەر کە سێ پادا شتو خ ێرو ب ێری دن یای مەبە ست ب ێتو هەوڵی بۆ   بدات ئێ مەش بە شی دەدە ینو پ ێی دەبەخشین" هەروەها دە فەرمویێت: ﴿لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَ سَنَةٌ وَأَرْضُ الـ لَّهِ وَا سِعَةٌ ﴾ الز مر10." ئەوا نەی لەدنیادا بە شوێن قازانجو چاکەدا دە گەڕێنو چاکە دە کەن، بە شیان لە چاکەدا هە یە، زەوی خواش فراوانەو بەشی باوەڕدارو بێ باوەڕیش دەکات".

بۆیه بەختەوەرى‌و خۆش گوزەرانی لەسایەی دەو ڵەتی ئیسلامیدا تایبەت نیه بەموسوڵمان‌و ناموسوڵمانی لێ بێبەش ناکرێت، ئەزمونە ئیسلامیەکانیش شایەتی ئەم ڕاستیە دەدەن، (ئەبو عوبەید) لە (ألأموال) دەگێڕێتەوە کە: عومەری کوڕی خەطاب (ر.خ) سەرانەی لە سەر ناموسوڵمانانی بەتەمەن لابرد بوو، بەڵکو پیرو بەتەمەنەکانیان لە بەیتولمالی موسوڵمانان یارمەتیان بۆ دانرابوو[1].

لەگێڕانەوەی (ئەبی یوسف) دا : عومەر بەئەمینداری بەیتولمالی فەرموو : (بگەڕێ بە بەهاو وێنەی ئەم پیاوە پیرەدا و یارمەتیان بدە سوێند بەخوا ئێمە بەویژدان نین ئەگەر بەری گەنجیان بخۆین‌و لەپیریدا پشت گوێیان بخەین)[2].

ئەمە بەلگەیەکی رۆشنە کە ئیسلام بەختەوەری بۆ هەموو مرۆڤێك دەوێت کەخۆی بە شوێنیدا بگەڕێت، بەڵکو بۆ هەموو گیانلەبەرێك هەر بۆیە خوای گەورە ناوی پێغەمبەری بردووە بە (رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ)

دە فەرمویٚت : ﴿وَ مَا أَرْ سَلْنَاكَ إِ لَّا رَحْ مَةً لِّلْ عَالَمِينَ﴾ الأنبياء107 .

بەختەوەری چەمكیٚكی مرۆیی هاوسەنگە :

أ- بەخ تەورەی چەمكیٚكی هاو سەنگە، هەردوو بەخ تەوەری دنـ یاو دوارِۆژ دەگریٚ تەوە هەروەك ئاماژەمان پیٚكرد .

ب- چەمكیٚكی مرۆیـ یە، ئیـ سلام مە شخەڵو نیـ شانەو مەرجو ریٚساكانو چوارچیٚوەی بۆ دیاری كردووە، هەموو كەسیٚك لەتواناییدا هە یە مەر جەكان جیٚ بەجیٚ بـكاتو

بەخ تەوەرو خۆ شحاڵو ئا سودە دەب ێت، خ ێرو بەختەوەری ژیان لەدیدی ئیسلامەوە هەموو مرۆڤایەتی دەگرێ تەوە: وَ مَا أَرْ سَلْنَاكَ إِ لَّا رَحْ مَةً لِّلْعَالَمِينَالأنبياء107.

ج- لەدیدی ئیسلامدا بەخ تەوەری، بەخ تەوەری تاك‌و كۆمەڵ دەگرێتەوە، چونكە ئیسلام قبوڵی ناكات مرۆڤێك لەخێرو خۆشی‌و خۆشگوزەرانیدا بژیت.

لەبەرامبەردا خەڵكێكی تر بر سی‌و تی نو بەد بەخت‌و لەئازاردا بژین هەروەك پێغەمبەر ﴿ﷺ﴾فەرموو یەتی: (مثل المؤمنين في توادهم وتراحمهم وتعاطفهم كمثل الجـ سـد الواحد أذا أشتكى منه عضو تداعي له سائر الجسد بال سهر والحمي)(3).

بەڵكو دەوڵەمە ندەكان لەڕۆژی قیامە تدا لێپرسینەوەیان لە گەڵ دەكر ێت بەرام بەر ئەوكە سانەی لەبر سێتی دا مردون‌و ئەوان توا نای رزگاركردن یان هەبووە و بەو ئەركە هەڵنەستاون.

پێغەمـ بەریش ﴿ﷺ﴾فەرمو یەتی: هەر کۆ مەڵێك کە سێکی بر سی لەنێوانیا ندا هەبێتو بەهانا یەوە نەچێت لەژێر سایەیی رەحمەتی خوا دەردەچن[4].

لەکۆتا یدا سوپاس بۆ خوای بەدیهێ نەری جیهاند یانو درود لە سەر گەورەمان محـ مد ﴿ﷺ﴾و یارو یاوەرانی بەگشتی.

کۆتایی

سوپاس بۆخوای هەموو

بونەوەری ئاسمان و زەوی

پێرست

ژ	بابەت	لاپەڕە
1	پێشەکی	3
2	بەشی یەکەم: (بەختەوەری) لەقورئانو سونەتدا (ماناکەی و شوێنی لەئابوریی ئیسلامیدا)	13

36	بەشی دووەم جیاوازی لەنێوان (بەختەوەری) (فەلاح) لەسیستەمی ئیسلامیو سیستەمە دەستکردە مرۆییەکاندا:	3
41	هۆکارەکانی بەختەوەری	4
48	بەشی سێیەم (لایەنی ئابوریی بەختەوەری)	5
59	بەشی چوارەم (بەختەوەری و گەشەپێدان)	6

سەرچاوەکانی بەشی یەکەم

---

(1) سورة المؤمنون / الآية 1

(2) لسان العرب ، والقاموس المحيط ، والمعجم الوسيك مادة (فلح)

(3) سورة المؤمنون / الآية 1

(4) تفسير الماوردي ط. أوقاف الكويت (92/3)

(5) سورة العنكبوت / الآية 64

(6) المفردات للراغب الأصفهاني ط. دار المعرفة ببيروت ص 384

(7) سورة الأعلى / الآية 14

(8) سورة الشمس / الآية 9

(9) سورة طـه / الآية 64

(10) سورة طـه / الآية 64

(11) سورة الكهف / الآية 20

(12) سورة البقرة / الآية 189

(13) سورة الحج / الآية 77

(14) سورة الأعراف الآية 69

(15) سورة لأنفال / الآية 45

(16) سورة الجمعة / الآية 10

(17) سورة النور/ الآية 31

(18) سورة الأنعام / الآية 21

(19) سورة يونس / الآية 17

(20) سورة طـه /الآية 69

(21) سورة يونس / الآية 77

(22) سورة المؤمنون / الآية 117

(23) سورة يونس / الآية 69

(24) سورة النحل / الآية 116

(25) سورة المؤمنون / الآية 1 ـ 9

(26) سورة العنكبوت / الآية 45

(27) تفسير الماوردي (93/3)

(28) مجلة Reinsutance عدد كانون الثاني 1990 بقلم Alex Beaty

(29) سورة الأعلى / الآية 14 ـ 15

[30] تفسير الكاوردي (440/4)

(31) سورة الشمس / الآية7 ـ 10

[32] تفسير الماوردي (464/4)

[33] سورة آل عمران / الآية 130

[34] تفسير الماوردي (344/1) فقال : (وهو أن يقول بعد حلول الأجل : إما أن تقضي ، وإما أن تربى ، فإن لم يفعله ضاعف ذلك عليه ، ثم يفعل كذلك عند حلوله من بعد حتى تصير أضعافاً مضاعفة)

[35] سورة المائدة / الآية 90

[36] سورة المائدة / الآية 100

[37] سورة الأعراف / الآية 69

[38] سورة الحج / الآية 77

[39] سورة الحج / الآية 77

[40] سورة الجمعة / الآية 10

[41] تفسير الماوردي (4/ 237 – 238)

[42] سورة الحشر / الآية 9

[43] سورة القصص / الآية 67

[44] يراجع : المعجم المفهرس لألفاظ الحديث النبوي مادة (فلح)

[45] رواه البخاري في صحيحه ، كتاب الصوم ـ مع فتح الباري ـ (102/4) وأحمد (162/1)

[46] رواه أحمد (147/5)

سەرچاوەکانی بەشی دووەم

[1] **سورة الأنفال / الأية** 24 .

[2] **سورة العنكبوت / الأية** 64 .

[3] سورة أل عمران / الأية 185 .

[4] فەرموودەی پێغەمبەر (د.خ) بخاری گێڕاوێتیەوە .

[5] سورة الأنفال / الأية 45 .

[6] سورة الأعلااف / الأية 69 .

[7] سورة الأنسان / الأية 9 .

[8] سورة الحج / الأية 77 .

[9] سورة الجمعة / الأية 10 .

[10] سورة الملك / الأية 15 .

[11] فەرموودەیەکی تری ترمزی گێڕاوێتیەوە (کتاب زەکات) □ لەگەڵ تجفة الأحوذي □ (317/3) لەفەرمودەی عبداللهی کوری عمرو وەفەرمویەتی (وفي الباب عن أبي هريرة، وحبشي بن جنادة، وقبيصة بن المخارق) ثم قال : (حديث عبدالله بن عمرو حديث حسن) ورواه أبو داود والدارمي، وأحمد في المسند (192/2) .

سەرچاوەکانی بەشی سێیەم

[1] سورة البقرة / الآية 201

[2] سورة النحل / الآية 30

[3] سورة العاديات / الآية 8

[4] رواه البخاري في الأدب المفرد ص 132 وأحمد (197/4 ، 202)

[5] اصلاح المال لابن أبي الدنيا ، تحقيق ودراسة مصطفى القضاة ط. الوفا ص 16، وكشف الخفا للعجلوني (238/2) والحاوي للسيوطي (89/2)

[6] المصدر السابق ص 175 ، 178

[7] المصدرالسابق ص 175 ، 178

[8] اصلاح المال لابن أبي الدنيا ص 171

[9] يراجع لمزيد من التفصيل : الشيخ محمد الغزالي : حقوق الإنسان ط. دار الكتب الحديثة بالقاهرة 1965 ود. محمد فتحي عثمان : حققوق الإنسان ط. دار الشروق ، ود. هاني طعيمات : حقوق الأنسان ط. الشروق م عمان 2001

[10] سورة الملك / الآية 15

[11] سورة الزمر /الآية10

[12] يراجع : كتب السنة في هذا المجال ، ويراجع للتفصيل : إصلاح المال لابن أبي الدنيا ، تحقيق مصطفى القضاة ط. الوفاء ص 137 إلى آخر الكتاب

[13] سورة المدثر / الآية 37

[14] سورة البقرة / الآية30

[15] سورة هود / الآية61

[16] سورة البقرة / الآية256

[17] سورة المدثر / الآية 37

[18] سورة الانبياء / الآية 107

سەرچاوەکانی بەشی چوارەم

[1] **كتاب الاموال لابي عبيد(ت 224 ه)تحقيق محمد خليل هراس.ط قطر ص52**

[2] **الخراج لابي يوسف ط. السلفية 1352 ه .لا152**

[3] **الحديث رواه البخاري مع فتح الباري- (367/10) ومسلم الحديث رقم 2586**

[4] **رواه احمد في مسندة (33/2)**